

III. ПРОБЛЕМИ ІНШИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

УДК 349.3, 342.951

Малюга Леся Юріївна – докторка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0523-221X>

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/178-190>

Соціальний захист працівників митних органів: аналіз зарубіжного досвіду

У статті досліджено зарубіжний досвід правового регулювання соціального захисту працівників митних органів, який може бути використаний у вітчизняному правовому полі. Потреба його аналізу зумовлена процесами реформування та вдосконалення системи соціального захисту працівників митних органів в Україні, які є невід’ємною складовою імплементації європейських стандартів у національне законодавство та успішної інтеграції України до Європейського Союзу.

Метою статті визначено вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання соціального захисту працівників митних служб та обґрунтування найбільш вдалих для України практик щодо посилення соціального захисту працівників митних органів, зокрема, в умовах війни та євроінтеграційних процесів. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, вибір яких визначається особливостями мети та завдання предмету дослідження.

У статті розглядається системи соціального захисту для державних службовців, включаючи працівників митних органів, таких країн як Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Литовської республіки та інші. Встановлено, що динаміка змін у митних органах на території ЄС включала створення нових адміністративних та оперативних підрозділів, впровадження сучасних технологій обробки інформації, посилення функцій контролю та нагляду, що призвело до реорганізації системи управління, яка набувала все більш централізованого характеру та створило додаткові бюрократичні виклики та потребувало адаптації до нових методів роботи. Зазначається, що досвід окремих європейських держав демонструє комплексний підхід до соціального захисту працівників митних служб, який включає спеціальні пенсійні програми, обов’язкове державне страхування, матеріальне забезпечення у разі професійних ризиків та навіть гарантії поховання за кошти держави. Зокрема, Литовська Республіка однією з перших серед країн Балтії запровадила структуровану систему соціальних гарантій для державних службовців, що охоплює фінансову стабільність, медичні виплати, компенсації за службові ризики та житлові програми.

Зроблено висновок, що у сучасних складних умовах протистояння України у війні, митні органи відіграють ключову роль у захисті національної економіки, контролю за міжнародною торгівлею та забезпеченні державної безпеки, а тому потребують особливого підходу до формування системи соціального захисту працівників митних органів як стратегічного елементу державної політики, спрямованої на стабілізацію кадрового складу, зниження рівня корупційних загроз та підвищення ефективності митного контролю.

Ключові слова: соціальний захист, митні органи, державна служба, соціальні гарантії, митниця, соціальна безпека.

Вступ

Процес реформування та вдосконалення системи соціального захисту працівників митних органів в Україні є невід'ємною складовою імплементації європейських стандартів у національне законодавство. Це зумовлено зобов'язаннями, які Україна взяла на себе після ратифікації 16 вересня 2014 року Верховною Радою України та Європейським Парламентом Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка визначає одним із ключових напрямів модернізацію соціальних гарантій державних службовців, зокрема працівників митних органів, з урахуванням принципів соціальної справедливості, стабільності та соціальної безпеки.

Актуальність дослідження соціального захисту працівників митних органів зумовлена не лише потребою забезпечення належних умов служби, але й необхідністю запобігання кадровій нестабільності, підвищення ефективності виконання службових обов'язків та зниження рівня корупційних ризиків. Тому у сучасних складних умовах протистояння України у війні, митні органи відіграють ключову роль у захисті національної економіки, контролі за міжнародною торгівлею та забезпеченні державної безпеки, а тому потребують особливого підходу до формування соціальних гарантій для їхніх працівників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблематика зарубіжного досвіду соціального захисту працівників митних служб не була предметом окремого дослідження, проте фрагментарно висвітлювалась наступними вченими: В.М. Андріїв, К.В. Бориченко, Ю.А. Ведерніков, Т.Ю. Витко, О.А. Губська, М.І. Іншин, Ю.М. Кириченко, А.М. Колодій, Р.І. Лемеха, Р.П. Луцький, В.В. Москаленко, О.Ю. Оболенський, Л.Л. Прокопенко, с.м. Синчук, В.Д. Ткаченко, М.В. Цвік, О.М. Ярошенко та інші. Безумовно, автори при дослідженні також враховували напрацювання сучасних дослідників

доктрини соціального захисту, а саме З.Д. Калініченко (2018), О.В. Черкунов (2024), К.Г. Шаповалова (2022), В.М. Шкода (2021) та інших. У наших публікаціях, на підставі аналізу вітчизняного законодавства, досліджено проблеми та напрями вдосконалення правового регулювання соціального захисту працівників митних органів в Україні (Малюга, 2021, с. 45–49; 2021, с. 164–165). Проте, зважаючи на відсутність дослідження позитивного зарубіжного досвіду саме соціального захисту працівників митних служб, а також визначення напрямів його запозичення у національне соціальне законодавство, доцільно провести комплексний та системний аналіз даної проблеми.

Мета і завдання дослідження

Метою статті визначено вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання соціального захисту працівників митних служб та обґрунтування найбільш вдалих для України практик щодо посилення соціального захисту працівників митних органів, зокрема, в умовах війни та євроінтеграційних процесів.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

- 1) проаналізувати досвід окремих зарубіжних країн щодо правового регулювання соціального захисту працівників митних служб та виділити їх ключові особливості;
- 2) дослідити основні міжнародно-правові акти у сфері захисту прав соціального захисту працівників митних служб;
- 3) визначити специфіку перейняття зарубіжного досвіду та надати рекомендації щодо удосконалення нормативно – правового регулювання соціального захисту працівників митних органів в Україні.

Матеріали та методи

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, вибір яких визначається особливостями мети та завдання.

У роботі застосовувався діалектичний метод пізнання явищ об'єктивної дійсності, загальнонаукові методи дослідження – теоретичні логічні методи (аналіз,

синтез, індукція, дедукція, аналогія), емпіричні (експеримент, спостереження, опис) та спеціальні юридичні методи – формально-логічний, порівняльно-правовий, структурно-організаційний та структурно-функціональний. Зазначені методи дозволили досягти мети дослідження та виконання поставлених завдань: визначити модель соціального захисту працівників митних органів у Франції, Німеччині, Литовській республіці та інших країнах, виокремити їх види та особливості, оцінивши їх актуальність для України.

Виклад основного матеріалу

В умовах сучасних інтеграційних процесів і посилення глобалізаційних тенденцій стратегічним пріоритетом розвитку митної системи України має бути імплементація міжнародних стандартів митного регулювання, що підтвердили свою ефективність як у країнах Європейського Союзу, так і в глобальному масштабі. Наукова доктрина наголошує на універсальності та мультисуб'єктності таких стандартів, які характеризуються можливістю їх ефективного застосування у будь-якій державі з демократичним устроєм. Саме ці принципи сьогодні покладено в основу формування та розвитку єдиного європейського правового простору у митній сфері на основі Митного кодексу Союзу (Регламент № 952/2013, 2013).

У контексті посилення взаємозалежності країн та зростання значення міжнародних економічних взаємин очевидною є необхідність уніфікації та конвергенції національних митних систем. Найвищий ступінь ефективності цієї конвергенції досягається тоді, коли вона здійснюється шляхом укладення спеціалізованих міжнародних угод або через нормативно-правові акти, прийняті в рамках діяльності відповідних міжнародних організацій. Важливою особливістю таких документів є запровадження так званих «єдиних стандартів», що визначають загальні правила та принципи поведінки суб'єктів митних правовідносин, регламентують організаційні засади та управлінські процедури у митних органах,

сприяють гармонізації національних митних систем, забезпечують спрощення митних формальностей, а також посилюють заходи щодо протидії контрабанді та порушенням митного законодавства (Переполькін, 2009, с. 92). Беззаперечно, формування системи митних органів країн Європи відбувалось під впливом історичних традицій та у відповідності до національних систем державотворення (Ченцов, 2009, с. 111).

На сьогодні процес імплементації міжнародних стандартів у митну практику України є не лише актуальним, але й стратегічно важливим завданням у контексті євроінтеграційних прагнень держави. Особливого значення набуває той факт, що запровадження таких стандартів дозволяє Україні не лише активніше інтегруватися у міжнародні відносини, але й зміцнити власну національну соціальну безпеку.

Історія економічного, політичного, соціального й культурного життя Європи невіддільна від розвитку її невід'ємного елемента – України. Протягом багатьох століть вона підтримувала зв'язки з кожною європейською державою. Понад півстоліття значна частина цих відносин сконцентрувалася в Європейських співтовариствах, а в останній, самий динамічний час – у Європейському Союзі (Москаленко, 2013, с. 241).

С.І. Доротич обґрунтовано зазначає, що в період реформування митні органи країн Центральної та Східної Європи, зокрема України, зазнали суттєвих інституційних трансформацій. Це було зумовлено необхідністю адаптації до нових викликів, пов'язаних із зростанням обсягів зовнішньоторговельних операцій та зміною механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Отже, спостерігалось не лише структурне ускладнення митної служби, але й суттєве збільшення кількості її кадрового складу (Доротич, 2010, с. 95–96).

Динаміка змін у митних органах включала створення нових адміністративних та оперативних підрозділів, упровадження сучасних технологій обробки інформації

ції, а також посилення функцій контролю та нагляду. Внаслідок цього відбулася реорганізація системи управління, яка набувала все більш централізованого характеру, що водночас створювало додаткові бюрократичні виклики та потребувало адаптації до нових методів роботи.

Розширення Європейського Союзу відбувалось достатньо інтенсивно, що вимагало кардинальних змін не лише функції митних адміністрацій, а й їх організаційної будови: були ліквідовані або значно скорочені та перепрофільовані митні підрозділи, розташовані вздовж кордонів, які перетворились у внутрішні лінії розмежування країн митного союзу. З іншого боку, митний контроль на його зовнішніх кордонах став набагато суворішим. Практично у всіх країнах відбулась оптимізація підрозділів, що проводять митний контроль й оформлення, та скорочення персоналу митних органів. Винятком стала Польська митна адміністрація, яка зберегла кількісний склад працівників, але отримала додаткові повноваження в сфері міграційної політики та контролю за легальним працевлаштуванням іноземців. Гармонізація митних процедур та уніфікація методів забезпечення митної діяльності в країнах Євросоюзу створювали умови для формування однотипних (аналогічних) підрозділів в митних адміністраціях (Дорофеєва, 2019, с. 206).

Митні адміністрації зарубіжних країн зазнали реформування, відбулись зміни у їх підпорядкуванні, функціях та назвах. Так, Митна служба Польщі, яка у 2012 році відносилась до автономних митних адміністрацій, у 2016 році увійшла до складу новоствореної Національної податкової адміністрації в структурі Міністерства фінансів. Змінили свій самостійний статус митні адміністрації Словаччини та Словенії шляхом реформування у підрозділи міністерств фінансів. У результаті модернізації та об'єднання з іншими структурами Митна й фінансова служба Мінфіну Угорщини перетворилась у Національну податкову і митну адміністрацію (Дорофеєва, 2019, с. 210–211).

У контексті дослідження досвіду європейських країн, доцільно відмітити, що Регламент ЄС № 952/2013 Європейського Парламенту та Ради від 9 жовтня 2013 року встановив Митний кодекс Європейського Союзу (Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013, 2013), який є фундаментальним документом, що встановлює єдині правила та процедури для митних органів і суб'єктів господарювання на всій території ЄС. Його основна мета – направлена на забезпечення ефективного функціонування митного союзу, спрощення митних формальностей та адаптування їх до сучасних вимог міжнародної торгівлі. Питань соціального захисту працівників митних служб він не охоплює. Проте, питання соціального забезпечення, трудових прав та гарантій працівників митних органів регулюються окремо національним законодавством кожної держави-члена ЄС як законами про державну службу, так і частково нормами трудових кодексів та інших нормативно-правових актів.

Варто зауважити, що митна територія Європейського Союзу включає не всі території ЄС. Так, слід мати на увазі, що деякі регіони усередині державних кордонів держав-членів ЄС виключені зі складу митної території ЄС. Так, до складу митної території ЄС не входять данські Фарерські острови та острів Гренландія, іспанські території в Африці Сеута і Мелілья, німецький анклав на швейцарській території Бюсінген і острів Хельголанд. Не є територією митного союзу французькі заморські території і територіальні колективи з особливим статусом, але, як частина території Франції, до складу митної території ЄС входить князівство Монако. З митної території Італії вилучаються муніципалітети Лівіньо і Кампіоне д'Італія та італійські територіальні води озера Лугано, але включається територія республіки Сан-Маріно. Статус приєднаних до митної території ЄС територій держав, що не є членами ЄС, регулюється спеціаль-

ними міжнародними договорами (Петрова, 2024, с. 11).

У свою чергу як окремий вагомий для країн ЄС нормативно-правовий також доцільно відмітити Європейський кодекс соціального забезпечення, прийнятий Радою Європи 16 квітня 1964 року, який встановлює стандарти соціального забезпечення для держав-членів, охоплюючи такі сфери, як медична допомога, допомога у разі хвороби, безробіття, старості, нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань, материнства, інвалідності, втрати годувальника та сімейні виплати (Москаленко, 2013, с. 247–248).

Даний нормативно-правовий акт не містить окремих положень, які б спеціально стосувалися соціального захисту працівників митних служб. Однак, як державні службовці, працівники митних органів підпадають під загальні положення національних систем соціального забезпечення, які повинні відповідати стандартам, встановленим Кодексом. Відповідно, соціальний захист працівників митних служб регулюється загальними нормами соціального забезпечення, що діють у їхніх країнах, без спеціальних винятків або доповнень для цієї категорії працівників.

Така практика узгоджена у більшості країн світу. Зарубіжний досвід показує, що в інших державах відсутній окремий нормативно-правовий акт, який регулював би питання соціального захисту працівників митних служб. Якщо норми соціального законодавства не присутні в окремих Митних кодексах, то зазвичай регулюються фрагментарно у окремих законах про державну службу або ж трудових кодексах. Так, до прикладу соціальний захист працівників митної служби США забезпечується через загальні федеральні закони, що стосуються державних службовців, а також через діяльність спеціалізованих агентств, які забезпечують безпечні та здорові умови праці. Безпосередньо Кодексом Сполучених Штатів як зводом документів

регулюється дане питання (Кодекс Сполучених Штатів). Ряд розділів охоплює широкий спектр соціальних програм і послуг, включаючи медичне страхування, соціальне забезпечення, допомогу малозабезпеченим сім'ям та інші аспекти соціального захисту. Ці розділи визначають умови праці, соціальні пільги та інші аспекти, пов'язані з діяльністю працівників митних органів.

При цьому, варто наголосити, що Митно-прикордонна служба США (U.S. Customs & Border protection) – одне з агентств, що входить до складу Міністерства внутрішньої безпеки США – U.S. Department of Homeland Security, яке включає в себе ще 21 відомство. Основні функції Митно-прикордонної служби США – правоохоронна, що передбачає боротьбу з тероризмом та незаконною міграцією, захист національної економіки, захист довкілля і здоров'я громадян, збереження культурної спадщини, охорона державного кордону, а також підтримка законної зовнішньої торгівлі та туризму. Митно-прикордонна служба США є найбільшим серед правоохоронних органів у Сполучених Штатах за кількістю працівників – понад 62 450 співробітників. Це – митні офіцери й прикордонні агенти, фахівці із сільського господарства, пілоти літаків, торгові спеціалісти, співробітники місії підтримки та співробітники-кінологи (Саварець, 2017). Враховуючи ключову роль митної служби у системі національної безпеки США, а також значну чисельність особового складу та високі ризики служби, питання соціального захисту працівників митних служб потребує окремого, чітко врегульованого законодавчого підходу на рівні федерального законодавства.

І.Г. Бережнюк вірно зауважує, що бажання України вступити до єдиного економічного простору ЄС неминуче призведе до реорганізації митних органів. У зв'язку з цим, виникає необхідність імплементації досвіду митних органів держав – членів ЄС в систему органів державної влади

України (Бережнюк, 1999, с. 38), в тому числі у контексті правового регулювання соціального захисту працівників митних органів. Тому, потребує дослідження вказаного питання, як приклад досвіду Федеративної Республіки Німеччина. Митні органи Німеччини у контексті державної служби настільки широкі, що взагалі поєднують функції податкової поліції, автомобільної інспекції і прикордонних військ (Ченцов, 2013, с. 240).

Як зазначає І.П. Лопушинський, у Федеративній Республіці Німеччина система соціального захисту державних службовців, зокрема працівників митних органів, базується на принципі «утримання» (*Sorgepflicht*) – одному з ключових принципів статусу чиновника (Лопушинський, 2011, с. 52). Зазначений нами принцип передбачає, що держава не просто виплачує заробітну плату своїм службовцям, а гарантує їм і їхнім сім'ям комплексне соціальне забезпечення, що охоплює як матеріальну підтримку, так і широкий спектр соціальних гарантій. Держава компенсує не лише роботу митника, а й забезпечує фінансову стабільність його родини під час служби, а також після виходу на пенсію. Таким чином, ключовою особливістю соціального захисту митників у Німеччині, є розширений соціальний захист.

Митники мають право на медичне страхування, страхування життя та пенсійне забезпечення без необхідності додаткових внесків. У разі втрати працездатності держава гарантує повне соціальне забезпечення для працівника та членів його сім'ї. Надбавки на дітей, компенсації витрат на житло, відпускні виплати та фінансова підтримка у разі надзвичайних ситуацій. Митники в Німеччині не можуть бути звільнені без вагомих підстав, а в разі скорочення їм забезпечується повний перехідний пакет соціальних виплат (Бібліотека державного службовця, НАДС, 2020, с. 15). Таким чином, принцип «утримання» гарантує стабільний рівень життя митників протягом усього періоду їхньої служби, доз-

воляючи їм виконувати функції державного регулювання митної діяльності без фінансових ризиків.

З урахуванням передового досвіду Німеччини, доцільним є впровадження принципу «утримання» у систему соціального захисту працівників митних органів України. Для цього пропонуємо внести зміни до Глави 83 «Соціальний захист працівників митних органів» Митного кодексу України, доповнивши її новою статтею, яка б встановлювала зобов'язання держави щодо забезпечення фінансової стабільності працівників митних органів, враховуючи специфіку їхньої діяльності, забезпечуючи 100% покриття витрат на медичне страхування митників та членів їхніх сімей, безкоштовне страхування життя. Крім того, на нашу думку, доцільно передбачити зобов'язання щодо компенсування витрат митників на оренду житла у випадку переведення в інший регіон.

Як зазначає П.П. Гейвах, система сімейних надбавок для державних службовців функціонує на двох рівнях. Перший рівень передбачає доплати до посадового окладу для одружених працівників, а також для розлучених або овдовілих осіб, які мають фінансові зобов'язання перед колишнім чоловіком чи дружиною або іншими членами сім'ї. Другий рівень охоплює надбавки для державних службовців, які мають дітей, причому за кожну наступну дитину розмір виплати збільшується (Гейвах, 2012, с. 168–169).

Ця модель є виправданою з точки зору соціального захисту, оскільки народження дітей створює додаткові фінансові зобов'язання для працівників митних органів, а також вимагає від них більше часу та уваги для сім'ї. Впровадження аналогічної системи в Україні могло б сприяти підвищенню рівня соціальної захищеності працівників митниці, забезпечуючи їм необхідну підтримку з боку держави.

З метою підвищення рівня соціального захисту працівників митних орга-

нів України пропонується внести зміни до Митного кодексу України, зокрема до Глави 83, доповнивши її новою статтею, яка б визначала надбавки до посадового окладу працівникам митних органів у зв'язку із сімейним станом. Зокрема, працівникам митних органів, які мають дітей, встановлюється надбавка до посадового окладу у наступних розмірах: – за першу дитину – 15% від посадового окладу; – за другу дитину – 20% від посадового окладу; – за третю та кожен наступну дитину – 25% від посадового окладу. У разі досягнення дитиною 18-річного віку (23-річного віку у разі навчання на денній формі в закладах вищої освіти) виплата відповідної надбавки припиняється. За допомогою такого підходу, це сприятиме підвищенню мотивації та ефективності роботи працівників митних органів, а також призведе до зниження рівня плинності кадрів у митних органах завдяки покращенню умов оплати праці та соціальних гарантій. Відповідно, зважаючи на складну демографічну ситуацію в умовах війни, це додатково стимулюватиме приросту народжуваності серед працівників митних органів.

Такі зміни сприятимуть покращенню соціального захисту працівників митниці та наближенню умов їхньої праці до європейських моделей, зокрема французької і німецької, і в сукупності посилять гармонізацію соціальної політики України у сфері державної служби відповідно до європейських стандартів.

Франція має одну з найбільш розвинутих та ефективних систем соціального захисту у світі, що стало результатом тривалого історичного розвитку, численних соціально-економічних реформ та вдосконалення законодавчої бази. Ця країна неодноразово ставала епіцентром соціальних змін, запроваджуючи нові моделі державного управління, правового регулювання та механізмів соціального забезпечення. Вплив французької правової системи відчутний у масштабах всієї Європи, що підтверджує її високу ефективність і спроможність до адап-

тації сучасних викликів (Малюга, 2019, с. 100).

Французька модель соціального захисту, зокрема у сфері забезпечення працівників митних органів, відзначається високим рівнем соціальних гарантій, інституційною стабільністю та чіткою реалізацією законодавчих норм на практиці. Це створює прогнозоване правове середовище, яке сприяє стійкому розвитку державної служби та ефективному виконанню митних функцій.

Акцентуємо увагу, що Франція є однією з провідних країн Європи за рівнем державних витрат на соціальну сферу, посідаючи друге місце серед європейських держав за обсягами фінансування соціального забезпечення. Близько 30% загального бюджету держави спрямовується на фінансування соціальних програм, що включають пенсійне забезпечення, охорону здоров'я, страхування від безробіття, соціальні допомоги та підтримку працівників державного сектору, зокрема митних органів (Салькова, 2017, с. 106).

Такий рівень державних витрат на соціальну сферу у Франції забезпечує розширену систему соціального захисту для державних службовців, включаючи працівників митних органів. Завдяки значному фінансуванню вони отримують стабільну заробітну плату, комплексне медичне страхування, достойне пенсійне забезпечення, компенсації за складні умови праці, а також житлові програми та соціальні виплати. Це сприяє мінімізації корупційних ризиків, підвищенню мотивації персоналу та забезпеченню ефективної роботи митної служби. Впровадження аналогічного підходу в Україні дозволило б зміцнити соціальну стабільність митників, підвищити їхній рівень добробуту та відповідати європейським стандартам соціального захисту.

Французька Республіка стала однією з перших європейських країн, які провели масштабне реформування державної служби ще наприкінці 1940-х років. Саме тоді було закладено основи правового регулювання трудової діяльності

державних службовців, зокрема працівників митних органів, а також сформовано систему їхнього соціального захисту. Завдяки цьому французька модель державної служби стала зразковою для багатьох країн, що прагнуть удосконалити власні інститути публічного управління (Грицяк, 2004–2005, с. 448).

Однією з ключових переваг французької системи є її динамічний розвиток та постійне вдосконалення, що триває вже понад століття. Вона адаптується до сучасних викликів, зберігаючи високий рівень соціальних гарантій для митників, включаючи стабільне матеріальне забезпечення, соціальне страхування, пенсійне забезпечення та додаткові пільги, що стимулюють професійний розвиток. Завдяки тривалому еволюційному розвитку вирішення проблем та усунення недоліків у державній службі Франції відбувається на якісно вищому рівні, ніж в Україні. Це підкреслює важливість системного підходу до реформування соціального захисту працівників митних органів, що має стати пріоритетом для вдосконалення національної державної служби.

Концепція проходження державної служби у митних органах Французької Республіки охоплює всі етапи кар'єри службовця: від добору та призначення на посаду до професійного розвитку, оцінювання ефективності діяльності та кар'єрного зростання. Вона базується на принципі, що державна служба вимагає від працівника високого рівня професійної компетентності, специфічних навичок та повної відданості виконанню своїх обов'язків. Водночас державна система соціального захисту гарантує митникам стабільне матеріальне забезпечення, що поступово зростає відповідно до їхнього стажу, професійних досягнень та результатів службової діяльності. Такий підхід сприяє залученню та утриманню найбільш кваліфікованих кадрів, підвищує престиж митної служби та забезпечує її ефективність (Бакуменко та інші, 2016, с. 24).

Особливістю державної служби у митних органах Франції є її стабільність та передбачуваність: працівник, вступивши на службу, має можливість поступового кар'єрного зростання і, як правило, залишається на державній службі до виходу на пенсію. Це забезпечує як довготривалу мотивацію службовців, так і високий рівень соціальних гарантій, що включають пенсійне забезпечення, соціальне страхування та інші види підтримки, спрямовані на забезпечення їхнього добробуту та професійної стабільності.

У Загальному кодексі державної служби Франції конкретні положення щодо соціального захисту державних службовців, включаючи працівників митних органів, розподілені по різних книгах та статтях (*Code général de la fonction publique*). Наприклад, у книзі 1, розділі 1, Глава V «Права на винагороду, соціальні права, право на професійну підготовку та право на інформацію» (статті L115–1 до L115–7) охарактеризовано загальні аспекти соціального захисту працівників митних служб, які містять основні гарантії соціального захисту державних службовців, що охоплює фінансове забезпечення після завершення служби, пенсійні права, медичні відпустки, навчання протягом кар'єри, а також права інтелектуальної власності. Так, наприклад, стаття L115–1 встановлює, що після завершення державної служби працівники мають право на винагороду відповідно до положень, визначених у Кодексі соціального страхування. Тобто працівники митних служб отримують гарантовані виплати після завершення кар'єри, які можуть включати пенсію та можливі компенсації. Наступною статтею передбачено, що працівники митних органів охоплюються спеціальними схемами пенсійного забезпечення, визначеними Кодексом соціального страхування Франції. Вони мають право на обов'язкові сімейні виплати, що є ключовим елементом соціального захисту, особливо для митників із сім'ями. Положення також регламен-

тують специфічні гарантії для працівників, які працюють неповний робочий день, що дозволяє митникам, які змушені скоротити робочий час (наприклад, через стан здоров'я або сімейні обставини), зберігати соціальні виплати та пенсійні права. Стаття L115–3 регламентує право працівників митних органів на лікарняні відпустки у разі хвороби чи травми. Умови цих відпусток встановлюються у спеціальних положеннях Книги VIII Кодексу, що передбачає компенсацію доходу під час хвороби (*Code général de la fonction publique*). Зазначене вище у сукупності гарантує митникам соціальну підтримку у випадку професійних ризиків, таких як: фізичне виснаження, травми під час виконання службових обов'язків, інфекційні захворювання, які можуть бути пов'язані з роботою на митниці та інші підвищені соціальні ризики.

Отже, на основі досвіду Франції щодо соціального захисту працівників митних служб пропонуємо доповнити Главу 83 Митного кодексу України окремою нормою стосовно спеціальних умов виходу на пенсію – правом на достроковий вихід на пенсію на 5 років раніше, ніж це передбачено загальним законодавством про пенсійне забезпечення. Для працівників, які виконували службові обов'язки в умовах підвищеного ризику (прикордонні митні пости, спеціальні операції), встановити зниження пенсійного віку до 7 років.

Аналіз правового регулювання соціального захисту державних службовців у Литовській Республіці свідчить про наявність збалансованої та ефективної системи соціальних гарантій, яка може бути використана для удосконалення національного законодавства України, зокрема у сфері соціального захисту працівників митних органів. Литовська модель поєднує стабільне фінансове забезпечення, соціальні гарантії та механізми підтримки службовців і їхніх родин, що забезпечує ефективність державної служби та сприяє її професіоналізації. Ключовою особливістю литовської

моделі соціального захисту є системний підхід до гарантій соціального забезпечення митників, що включає медичне страхування, компенсацію витрат на навчання, забезпечення житлом та додаткові виплати за вислугу років.

Соціальний захист державних службовців, в тому числі працівників митних служб, у цій державі (Прокопенко та інші, 2008, с. 9) регулюється Законом Литовської Республіки «Про державну службу» № VIII-1316 від 08.07.1999 року (*Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas Nr. VIII-1316*), яким визначаються основні засади службово-трудової діяльності, права та обов'язки державного службовця, відповідальність, заробітна плата, соціальні та інші гарантії, правові засади управління державною службою.

Як і в Законі України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII, в Законі Литовської Республіки про державну службу № VIII-1316 від 08.07.1999 року (*Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas Nr. VIII-1316*) питанню соціальних гарантій присвячено не один розділ. До прикладу, Розділ VI охоплює п'ять статей та стосується безпосередньо оплати праці та соціальних гарантій, а у наступних двох фрагментарно розглядаються інші соціальні гарантії. Посеред інших гарантій доцільно звернути увагу на соціальну гарантію, визначену у частині 2 статті 55 Закону Литовської Республіки про державну службу № VIII-1316 від 08.07.1999 року, та яка передбачає, що поховання державного службовця, котрий виконував службові обов'язки, здійснюється безпосередньо за рахунок держави. На нашу думку, позитивним було б доповнення переліку соціальних гарантій працівників митних служб у главу 83 Митного кодексу України новою додатковою статтею «Інші соціальні гарантії»:

«1. У разі смерті працівника митних органів, яка настала внаслідок виконання службових обов'язків, витрати на його поховання покриваються за ра-

хунок коштів державного бюджету у порядку та розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України.

2. Працівник митних органів вважається загиблим під час виконання службових обов'язків, якщо причина його смерті безпосередньо пов'язана з: 1) виконанням службових завдань, передбачених Митним кодексом України, іншими нормативно-правовими актами та посадовою інструкцією; 2) фізичними чи насильницькими діями третіх осіб, спрямованими на перешкоджання здійсненню митного контролю; 3) нещасними випадками, які сталися під час виконання професійних обов'язків (службові відрядження, перевірки митних постів, участь у спецопераціях);

3. Фінансування витрат на поховання не здійснюється у разі, якщо смерть працівника митних органів настала внаслідок: умисного вчинення ним кримінального правопорушення або іншого протиправного діяння; перебування у стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння, що прямо спричинило летальні наслідки; самогубства, за винятком випадків, коли це стало наслідком виконання службових обов'язків або професійного вигорання, пов'язаного з умовами праці (встановлюється спеціальною службовою перевіркою)».

Висновки і перспективи подальших досліджень

Досвід європейських держав, зокрема, США, Франції, Німеччини, Литви, демонструє комплексний підхід до соціального захисту працівників митних служб, який включає спеціальні пенсійні програми, обов'язкове державне страхування, матеріальне забезпечення у разі професійних ризиків та навіть гарантії поховання за кошти держави. Зокрема, Литовська Республіка однією з перших

серед країн Балтії запровадила структуровану систему соціальних гарантій для державних службовців, що охоплює фінансову стабільність, медичні виплати, компенсації за службові ризики та житлові програми.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що законодавство європейських країн, зокрема у сфері соціального захисту державних службовців, включаючи працівників митних служб, характеризується оптимальним балансом між професійними обмеженнями та соціальними гарантіями. На відміну від українського законодавства, в європейських країнах обмеження для державних службовців є більш чітко визначеними та раціональними, що сприяє дотриманню принципу правової визначеності та передбачуваності службових відносин. Соціальні гарантії для працівників митних служб є ширшими, що забезпечує стабільний соціальний статус та знижує ризики корупційних проявів. Гарантії соціального захисту розглядаються як інструмент підтримки належного матеріального рівня життя працівника митних служб та його сім'ї, що сприяє підвищенню професійної відданості, ефективності виконання службових обов'язків та запобігає плинності кадрів. Тому, може констатувати, що соціальний захист працівників митних органів має бути не лише інструментом матеріального забезпечення, а й стратегічним елементом державної політики, що спрямований на стабілізацію кадрового складу, зниження рівня корупційних загроз та підвищення ефективності митного контролю.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бережнюк І.Г. Порівняльний аналіз систем управління митною справою в Україні та Німеччині. *Вісник Академії митної служби України*. 1999. № 3. с. 42–45.
- Гейвах П. Порівняльний аналіз організації державної служби Німеччини, Австрії та України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 1. с. 163–172.

Грицяк І.А. Законодавство про державну службу в Європейському Союзі (на прикладі Великобританії, Німеччини, Франції). *Ефективність державного управління: зб. наук. пр. ЛПІДУ НАДУ при Президентові України*. Львів: Вид-во ЛПІДУ НАДУ, 2004–2005. Вип. 6/7. С. 442–448.

Доротич С.І. Механізми державного управління процесами адаптації митної системи України до європейських вимог: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 225 с.

Дорофєєва Л.М. Адміністративно-правове регулювання організації та діяльності митних органів в контексті євроінтеграційного вибору України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Ужгород, 2019. 567 с.

Загальний кодекс державної служби Франції. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000044416551/

Закон Литовської Республіки про державну службу № VIII-1316. URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/cad5a783834211e89188e16a6495e98c/asr>.

Калініченко З.Д. Основні засади правового забезпечення соціального захисту державних службовців. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. Міжнар. наук. – практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.), с. 242–244.

Кодекс Сполучених Штатів (US Code). URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title42&edition=prelim>.

Лопушинський І.П. Публічна служба Німеччини: досвід для України. І.П. Лопушинський. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 4 (8). с. 48–54.

Малюга Л.Ю. Проблеми та напрями вдосконалення правового регулювання соціального захисту працівників митних органів в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 4. с. 45–49.

Малюга Л.Ю. Окремі аспекти соціального захисту працівників митних органів в Україні. Правові виклики сучасності: захист прав людини в умовах пандемії: матеріали II Міжнар. наук. – практ. онлайн конф. (м. Чернівці, 22 жовтня 2021 р.). Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2021. с. 164–165.

Малюга Л.Ю. Соціальне забезпечення населення у Франції: зміст та шляхи вдосконалення соціального законодавства України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (26). 2019. с. 100–108.

Москаленко О.В. Принципи соціального страхування в сучасних умовах господарювання: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.05. Київ, 2013. 467 с.

Оплата праці працівників державного сектору: міжнародний досвід. Бібліотека державного службовця, НАДС. 2020. 33 с. URL: https://nads.gov.ua/s_torage/app/sites/5/Mignarodniy%20dosvid/oplata-pratsi.pdf.

Особливості публічного управління та адміністрування: навч.посібн. Бакуменко В.Д., Бондар І.С., Горник В.Г., Шпачук В.В. К.: КНУКіМ, 2016. 167 с.

Перепьолкін С.М. Міжнародно-правові аспекти митного співробітництва європейських держав: дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2009. 206 с.

Петрова І.П. Митне право Європейського Союзу. URL: <https://dpu.edu.ua/images/2024/Postijni%20photo%20dla%20storinok/Kafedra%20administrativnogo%20prava%20procesu%20ta%20mitnoi%20bezpeki/Study%20guide%20Studienbrief%20Modul%20EU%20Customs%20Law%20of%20Erasmus%20Programme%20Jean%20Monnet%20Grant%20Agreement%20-%20101083978%20-%20EUCUSTOMSSTU.pdf>.

Про систему соціального страхування: Закон від 13 жовтня 1998 року. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdm19981370887>

Прокопенко Л.Л., Шабатіна І.А. Публічна служба в країнах ЄС. *Публічне адміністрування: теорія і практика*. 2008. № 1. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/ProkopenkoStat.pdf>.

Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу: Міжнародний документ від 09.10.2013 № 952/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text.

Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України. URL:..

Салькова Т.В. Досвід державного управління системою пенсійного забезпечення (на прикладі Франції). *Ефективність державного управління: зб. наук. праць Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України*. Вип. 1: у 2 ч. / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2017. с. 103–109.

Ченцов В.В. Застосування порівняльного підходу для аналізу організаційної структури митної служби. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління*. 2009. № 1. с. 105–111.

Ченцов В.В. Механізми державного управління митною справою: порівняльний аналіз: дис. ... д-ра юрид. наук. Донецьк, 2013. 453 с.

Черкунов О.В. Контрактна форма проходження служби в митних органах України: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 86: частина 4. с. 135–139.

Шаповалова К.Г. Тенденції подальшого розвитку правового регулювання соціального захисту державних службовців в сучасних умовах інформаційних комунікацій та євроінтеграції України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 9 с. 118–122.

Шкода В.М. Поняття і перелік завдань соціального захисту працівників митних органів України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 2. Т. 2. с. 185–190.

REFERENCES

- Berezhniuk I.H. (1999) Comparative analysis of customs administration systems in Ukraine and Germany. *Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine*. 3. 42–45.
- Heivakh P. (2012) Comparative analysis of the organization of civil service in Germany, Austria, and Ukraine. *Public Administration and Local Government*. 1. 163–172.
- Hrytsiak I.A. (2004–2005) Legislation on civil service in the European Union (on the example of the United Kingdom, Germany, France). Effectiveness of Public Administration: Collection of Scientific Works of Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. 6/7. 442–448.
- Dorotych S.I. (2010) Mechanisms of state management of the adaptation processes of the customs system of Ukraine to European requirements. PhD dissertation in Law. Kyiv. 225.
- Dorofieieva L.M. (2019) Administrative and legal regulation of the organization and activity of customs authorities in the context of Ukraine's European integration choice. Doctoral dissertation in Law (12.00.07). Uzhhorod. 567.
- General Civil Service Code of France (n.d.) URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000044416551/
- Law of the Republic of Lithuania on Civil Service No. VIII-1316 (n.d.) URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/cad5a783834211e89188e16a6495e98c/asr>
- Kalnichenko Z.D. (2018) Fundamental principles of legal support for the social protection of civil servants. *Modern Problems of Legal, Economic and Social Development of the State: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, November 30, 2018)*. 242–244.
- United States Code (US Code) (n.d.) URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title42&edition=prelim>
- Lopushynskiy I.P. (2011) Public service in Germany: experience for Ukraine. *Public Administration: Theory and Practice*. 4 (8). 48–54.
- Maliuha L. Yu. (2021) Problems and directions for improving the legal regulation of social protection of customs officers in Ukraine. *Current Problems of Domestic Jurisprudence*. 4. 45–49.
- Maliuha L. Yu. (2021) Certain aspects of social protection of customs officers in Ukraine. *Legal Challenges of Modernity: Protection of Human Rights in a Pandemic. Proceedings of the II International Scientific and Practical Online Conference (Chernivtsi, October 22, 2021)*. Yurii Fedkovych Chernivtsi National University. 164–165.
- Maliuha L. Yu. (2019) Social security of the population in France: content and ways to improve social legislation in Ukraine. *Prykarpattya Legal Bulletin*. 1 (26). 100–108.
- Moskalenko O.V. (2013) Principles of social insurance in modern economic conditions. Doctoral dissertation in Law (12.00.05). Kyiv. 467.
- Remuneration of employees in the public sector: international experience (2020) Library of the Civil Servant, NACS. 33. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/Mignarodniy%20dosvid/oplata-pratsi.pdf>
- Bakumenko V.D., Bondar I.S., Hornyk V.H., Shpachuk V.V. (2016) *Features of Public Management and Administration*. Kyiv: KNUKiM. 167.
- Perepiolkin S.M. (2009) International legal aspects of customs cooperation of European states. PhD dissertation in Law. Kharkiv. 206.
- Petrova I.P. (n.d.) Customs Law of the European Union. URL: <https://dpu.edu.ua/images/2024/Postijni%20photo%20dla%20storinok/Kafedra%20administrativnogo%20prava%20procesu%20ta%20mitnoi%20bezpeki/Study%20guide%20Studienbrief%20Modul%20EU%20Customs%20Law%20of%20Erasmus%20Programme%20Jean%20Monnet%20Grant%20Agreement%20-%20101083978%20-%20E-UCUSTOMSSTU.pdf>
- On the Social Insurance System (1998) Law of October 13, 1998. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19981370887>
- Prokopenko L.L., Shabatina I.A. (2008) Public service in EU countries. *Public Administration: Theory and Practice*. 1. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/ProkopenkoStat.pdf>
- Regulation (EU) No. 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 establishing the Union Customs Code (2013) International document of 09.10.2013 No. 952/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text

Savarets A. (n.d.) Ukrainian and foreign experience in building customs authorities: recommendations for modern Ukraine. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/consultancy_work?pid=5713

Salkova T.V. (2017) Experience of public administration of the pension system (on the example of France). Effectiveness of Public Administration: Collection of Scientific Works of the Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. 1 (Part 2). 103–109.

Chentsov V.V. (2009) Application of the comparative approach to the analysis of the organizational structure of the customs service. Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Series: Public Administration. 1. 105–111.

Chentsov V.V. (2013) Mechanisms of state management of customs affairs: comparative analysis. Doctoral dissertation in Law. Donetsk. 453.

Cherkunov O.V. (2024) Contract form of service in the customs authorities of Ukraine: problems and prospects. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series. 86 (4). 135–139.

Shapovalova K.H. (2022) Trends in the further development of legal regulation of social protection of civil servants in modern conditions of information communications and European integration of Ukraine. Electronic Scientific Publication «Analytical and Comparative Jurisprudence.» 9. 118–122.

Shkoda V.M. (2021) The concept and list of tasks of social protection of customs officers of Ukraine. Scientific Bulletin of Public and Private Law. 2 (2). 185–190.

UDC 349.3, 342.951

Maliuha Lesya Yuriivna – Doctor in Law, Associate professor,
Associate professor Department of labor and social security law
Educational and Scientific Institute of Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-0523-221X>
lesya_maluga@ukr.net

Social protection of customs employees: analysis of foreign experience

The article examines foreign experience in legal regulation of social protection of customs employees, which can be used in the domestic legal field. The author emphasizes that the process of reforming and improving the system of social protection of customs employees in Ukraine is an integral part of the implementation of European standards into national legislation and the successful integration of Ukraine into the European Union. The article examines the social protection systems for civil servants, including customs officials, in countries such as the United States of America, the Federal Republic of Germany, France, the Republic of Lithuania, and others. It has been established that the dynamics of changes in customs authorities in the EU included the creation of new administrative and operational units, the introduction of modern information processing technologies, and the strengthening of control and supervisory functions, which led to the reorganization of the management system, which became increasingly centralized and created additional bureaucratic challenges and required adaptation to new working methods. It is noted that the experience of some European countries demonstrates a comprehensive approach to social protection for customs service employees, which includes special pension programs, compulsory state insurance, material support in case of occupational risks, and even guarantees of burial at the expense of the state. In particular, the Republic of Lithuania was one of the first Baltic countries to introduce a structured system of social guarantees for civil servants, covering financial stability, medical payments, compensation for occupational risks, and housing programs.

It has been concluded that in the current difficult conditions of Ukraine's war, customs authorities play a key role in protecting the national economy, controlling international trade, and ensuring state security, and therefore require a special approach to the formation of a social protection system for customs officials as a strategic element of state policy aimed at stabilizing the workforce, reducing the level of corruption threats, and increasing the effectiveness of customs control.

Keywords: social protection, customs authorities, civil service, social guarantees, customs, social security.